

Strzelecki, Michał

Historia wychowania - przesłania dla współczesności : sprawozdanie z obrad historyków wychowania podczas II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego w Toruniu (31 VIII - 2 IX 1995)

Rozprawy z Dziejów Oświaty 37, 208-211

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

spotkania wywołał sam temat. Prof. J. Dybiec stwierdził, że pojęcie modernizmu jest u nas rozumiane bardzo szeroko i wieloznacznie, stąd też wydaje się, że temat konferencji może być rozumiany bardzo ogólnikowo. Według prof. K. Mrozowskiej, tak sprecyzowany temat może wywołać wśród badaczy istny zamęt, gdyż — jak dodała prof. K. Bartnicka — termin ten nie jest stosowany w polskich badaniach historyczno-oświatowych. Prof. Cz. Majorek wyjaśnił w tym miejscu, że modernizm w historiografii zachodniej to wydarzenia jakie miały miejsce po rewolucji przemysłowej, natomiast postmodernizm zaczyna się od 1945 r. W toku dalszej dyskusji prof. L. Mokrzecki zaproponował, aby w temacie konferencji podać ściśle daty ramowe wyznaczające tematykę obrad. Zebrani zgodzili się z propozycją prof. dr hab. E. Podgórskiej, aby zachować angielską wersję tematu dla uczestników z zagranicy, podając jednocześnie dokładnie sprecyzowany temat w języku polskim. Przy opracowaniu polskiej wersji tematu, zgodnie z sugestią prof. K. Poznańskiego, należałoby położyć nacisk nie tylko na perspektywę rozwoju, ale także na problemy współczesnego wychowania.

Ważnym problemem poruszonym przez prof. K. Poznańskiego, były kwestie finansowe. Zakwestionował on sumę 200 dol. jako zbyt wygórowaną dla uczestników z Polski, którzy powinni być zwolnieni z wszelkich opłat. Padła

też propozycja, aby zróżnicować opłaty dla badaczy krajowych i zagranicznych. Wszystkie te warianty, jak oświadczył prof. Cz. Majorek, są brane pod uwagę. Nie chciałby jednak dopuścić do tego, aby w trakcie konferencji niektórzy jej uczestnicy czuli się zdyskryminowani ze względu na fakt, że nie uiścili lub uiścili niższe wpisy. Nie ulega też wątpliwości, że opłaty uczestników nie pokryją wszystkich kosztów. Padły więc liczne propozycje co do ewentualnych sponsorów konferencji.

Nie podjęli natomiast żadnej decyzji co do tematu i osoby referentów. Prof. Cz. Majorek zaproponował, aby najważniejsze referaty, tj. pierwszy i ostatni były wygłoszone przez Polaków. Natomiast prof. J. Dybiec sugerował, aby każde środowisko naukowe wystąpiło z jednym referatem na posiedzeniach poszczególnych sekcji, ażeby w ten sposób zaprezentować polskie osiągnięcia naukowe.

Co do form popularyzacji konferencji, zgodnie przyjęto, że powinno się tu wykorzystać łamy ukazujących się czasopism historyczno-oświatowych.

Katedra Historii Oświaty i Wychowania WSP w Krakowie, jako oficjalny organizator, będzie wdzięczna za wszelkie sugestie i rozwiązania zarówno merytoryczne jak i organizacyjne dotyczące przyszłej konferencji.

Jan Rys

Historia wychowania — przesłania dla współczesności. Sprawozdanie z obrad historyków wychowania podczas II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego w Toruniu (31 VIII — 2 IX 1995)

W dobie intensywnych procesów transformacyjnych w sferze polityczno-ustrojowej, ekonomicznej i społecznej, zachodzących w Polsce po 1989 r., szczególnie istotne zadania stają przed naukami pedagogicznymi. Trwałość dokonujących się w Polsce przemian demokratycznych, stabilność przyjmowanych rozwiązań, ich zrozumienie i akceptacja społeczna, a także rzeczywiste upodmiotowienie społeczeństwa są bowiem zależne nie tylko od tworzenia i funkcjonowania nowych instytucji życia publicz-

go, ale przede wszystkim od przemian w sferze edukacji i wychowania, określającej świadomość jednostkową i zbiorową, a w konsekwencji kształtującej określone kompetencje i postawy społeczne.

Świadectwem rozumienia przez środowisko pedagogów wyzwań teraźniejszości i przyszłości był przebieg II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego w Toruniu, podczas którego omawiano problemy edukacji i wychowania w ramach ładu demokratycznego i dla demokracji.

W Zjeździe wzięli udział również historycy wychowania, którzy w toku dwudniowych obrad wyodrębnionej grupy roboczej, pracującej pod przewodnictwem prof. dr hab. Karola Poznańskiego, wysłuchali 12 referatów. Cechą charakterystyczną większości z nich, mimo zróżnicowania poruszanej problematyki, było dążenie do ukazania dorobku polskiej myśli pedagogicznej, bogactwa tworzonych w przeszłości koncepcji demokratycznych, różnych form pracy oświatowo-wychowawczej oraz aktywności zawodowej środowisk pedagogicznych, a także próba sformułowania na podstawie tych analiz wyraźnie rysujących się przesłań dla teraźniejszości i przyszłości.

Jednym z istotniejszych wątków rozważań zgromadzonych w Toruniu historyków wychowania było poszukiwanie źródeł polskiego myślenia o demokracji w procesie kształcenia i wychowania młodych pokoleń. Zagadnienie to podjęła w swoim wystąpieniu prof. dr hab. Irena Szybiak (Uniwersytet Warszawski) zwracając uwagę, iż do jego rozwoju przyczyniła się myśl oświeceniowa. Upowszechnieniu rozumienia istoty demokracji, także w sferze oświaty i wychowania, nie od razu towarzyszyły stosowne przemiany instytucjonalne. Zależały one od sytuacji społeczno-politycznej państwa, czego przykładem jest m.in. działalność Komisji Edukacji Narodowej. O ile bowiem w ideologii inspirującej funkcjonowanie KEN widoczne jest demokratyczne wyobrażenie celów wychowania, o tyle zreformowane szkolnictwo pozostało nadal szkolnictwem stanowym. Pojawił się więc rozdział między ideą a praktyką. Autorka zwróciła uwagę, iż dopiero prawodawstwo Izby Edukacyjnej przekroczyło bariery stanowe tworząc społeczny ruch oświatowy i czyniąc szkołę, zwłaszcza elementarną, przedmiotem zainteresowania całego społeczeństwa, co było ściśle związane z przemianami społecznymi i prawnymi zachodzącymi na ziemiach polskich w dobie napoleońskiej.

W kolejnym referacie prof. dr hab. Karol Poznański (WSPS w Warszawie) dokonał analizy planów przebudowy oświaty i wychowania w Królestwie Polskim formułowanych w początkach II połowy XIX w. Koncentrując się na okresie „odwilży posewastopolskiej” referent zwrócił uwagę, iż dyskusja o problemach eduka-

cyjnych towarzyszyła dokonującym się wówczas przeobrażeniom w sferze polityki wewnętrznej Królestwa Polskiego i była rezultatem wzrostu społecznej aktywności. Uzewnętrzniła się ona zwłaszcza w latach 1861–1862, kiedy Królestwu przyznano szereg koncesji obejmujących m.in. reformę szkolnictwa.

Autor podkreślił, iż memoriały oświatowe, będące rezultatem owej dyskusji, zawierały często propozycje postępowe i nowoczesne. Rozumiano bowiem, iż rozwój społeczeństwa wymaga podjęcia szerokich działań edukacyjnych. Większość z nich znalazła zresztą swoje odbicie w projekcie „Ustawy o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim” z 1862 r., czego wyrazem była m.in. propozycja likwidacji stanowego charakteru szkolnictwa elementarnego przez wprowadzenie powszechnego podatku na jego utrzymanie. Wprowadzone przez carat korekty do projektu ustawy oraz wydarzenia polityczne 1863 r. uniemożliwiły realizację zaproponowanych rozwiązań.

Przesłań dla współczesności i przyszłości poszukiwano również w poglądach i działalności osób uczestniczących w przeszłości w dyskusji o modelu szkoły i wychowania.

W tym nurcie rozważań mieścił się referat dr hab. Ryszarda Jadcza (UMK w Toruniu), w którym dokonano analizy poglądów Kazimierza Twardowskiego dotyczących narodowych i uniwersalnych celów wychowania: zwrócono przy tym uwagę, iż wypowiedzi tego znakomitego filozofa były w znacznym stopniu zdeterminowane sytuacją, w której znajdował się system oświatowy.

R. Jadcza zauważył, iż do 1918 r. K. Twardowski akcentował potrzebę wychowywania Polaków w duchu narodowo-obywatelskim. Po odzyskaniu niepodległości zwrócił natomiast uwagę na obowiązki człowieka wobec siebie i innych, na cele wychowania wynikające z wartości moralnych, mających charakter obiektywne i uniwersalne: rozwijanie poczucia obowiązku, systematyczności w pracy, prawdomówności, życzliwości i przeciwdziałanie popędem egoistycznym, których podstawą są dobre rozumiane i aprobowane interesy społeczne.

Dr Józef Krasuski (WSP w Kielcach) w swym wystąpieniu przedstawił sylwetkę i działalność Jerzego Ostrowskiego — powieściopisa-

rza, publicyści, nauczyciela-praktyka oraz teoretyka wychowania, który podkreślał konieczność powiązania kształcenia z potrzebami życia oraz kształtowaniem twórczych postaw obywatelskich.

Wśród wygłoszonych referatów należy wyodrębnić te, w których zaprezentowano koncepcje oświatowo-wychowawcze formułowane w myśli społeczno-politycznej różnych ugrupowań i nurtów politycznych. Dr Wiesław Jamarożek (UAM w Poznaniu), analizując związek między wychowaniem a demokracją w świetle ideologii oświatowej galicyjskiej socjalnej demokracji, zwrócił uwagę, iż nurt ten traktował edukację jako istotny czynnik demokratyzacji stosunków społecznych i politycznych. W konsekwencji stanowiła ona nie tylko składnik „programu na dziś”, ale była także ważną częścią składową formułowanej wizji przyszłego społeczeństwa. Autor zwrócił przy tym uwagę, iż w świetle poglądów galicyjskich socjalnych demokratów nowy porządek społeczny winien być rezultatem równoczesnych przemian ekonomicznych i świadomościowych. Nie podzielał oni bowiem przekonania o automatycznie przemian społeczno-kulturowych wywołanych zmianą stosunków własnościowych.

Odrębny problem poruszył w swym wystąpieniu dr hab. Witold Wojdyło (UMK w Toruniu), który omówił funkcję mitu w koncepcjach wychowania narodowego. Referent zwrócił uwagę, iż w opinii jego teoretyków mit był nie tylko nośnikiem tradycji narodowej, ale także zapewniał ciągłość między pokoleniami, określał i wzmacniał tożsamość narodową, a tym samym, gromadząc doświadczenia z przeszłości, służył budowaniu terażniejszości i przyszłości.

Dr Michał Strzelecki (UMK w Toruniu) omówił koncepcje wychowawcze legalnej opozycji politycznej w Polsce w latach 1945–1948. Autor podkreślił, iż były one ściśle związane z formułowanym przez nią głównym celem politycznym i ustrojowym, jakim była budowa państwa demokratycznego. W dokumentach i publicystyce środowisk opozycyjnych akcentowano wprost, iż jego realizacja zależna jest nie tylko od utworzenia odpowiednich instytucji i mechanizmów sprawowania władzy, ale przede wszystkim od postawy, wiedzy i świadomości obywateli.

W trakcie obrad mówiono również o znaczeniu kongresów pedagogicznych dla rozwoju demokratycznej myśli oświatowo-wychowawczej. W referacie dr Władysławy Szulakiewicz (WSP w Rzeszowie) przedstawiona została dyskusja nad problemami zawodu nauczycielskiego, jaka toczyła się podczas kongresów w okresie międzywojennym: w Poznaniu, Wilnie, Lwowie i Warszawie. Analizując szczegółowo ich przebieg referentka podkreśliła, iż stanowiły one nie tylko formę doskonalenia zawodowego i płaszczyznę wymiany doświadczeń, ale także pomagały w określaniu postaw nauczycieli i rozwijaniu ich przywiązania do zasad demokratycznych w warunkach zmieniającej się sytuacji społeczno-politycznej.

Problematykę kongresów pedagogicznych i zjazdów oświatowych w latach 1918–1961, a zwłaszcza omawiane na nich zagadnienia ustrojowo-organizacyjne szkolnictwa, przedstawił dr Stanisław Majewski (WSP w Kielcach), z tym że skoncentrował się głównie na problematyce odnoszącej się do okresu po II wojnie światowej.

Analizując postulaty sformułowane w trakcie obrad Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Łodzi w czerwcu 1945 r. autor podkreślił, iż były one wyrazem nadziei środowisk nauczycielskich na stworzenie demokratycznego systemu oświatowego. Nie wszystkie postulaty zostały jednak zrealizowane, co było konsekwencją stopniowej totalitaryzacji życia publicznego.

Także Zjazd Oświatowy ZNP w Warszawie zorganizowany w 1957 r., odbywał się w warunkach wzmoczonej aktywności społeczeństwa, dążącego do demokratyzacji systemu kształcenia i wychowania. Konsekwencją tej sytuacji było podjęcie na Zjeździe żywej dyskusji o kierunkach niezbędnych przemian w całej sferze edukacji narodowej.

S. Majewski zwrócił uwagę, iż koncepcje reform polskiego systemu edukacyjnego, formułowane zwykle w przełomowych momentach naszych dziejów, były wyrazem aktywnego uczestnictwa środowiska pedagogicznego w dążeniu do demokratyzacji życia społecznego. Wszelkie próby ograniczenia jego podmiotowości prowadziły do oddzielenia szkoły od społeczeństwa.

W kolejnym referacie dr Elwira Kryńska (UW – Filia w Białymstoku) przedstawiła

konceptje demokratyzacji oświaty sformułowane przez Białostocki Okręg Szkolny i zaprezentowane przez jego przedstawicieli na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi w czerwcu 1945 r. Odrębną problematykę poruszył w swoim wystąpieniu prof. dr hab. Marian Byblik (UMK w Toruniu), który dokonał analizy przemian edukacyjnych zachodzących współcześnie w Rosji. Szczególną uwagę zwrócił na zasady określające proces tworzenia się nowego porządku oświatowego w Rosji: na decentralizację, usamodzielnienie placówek szkolnych, regionalizację kształcenia, polistrukturalność, wielowariantowość i otwartość edukacji, a także na humanitaryzację oświaty. M. Byblik zauważył także, iż dalsza ewolucja systemu edukacyjnego Rosji jest zależna w dużej mierze od rozwoju sytuacji politycznej i przemian w świadomości obywateli.

Uczestniczący w obradach historycy wychowania wysłuchali również interesującego referatu dr Sławomira Sztobryna (Uniwersytet Łódzki), w którym skoncentrował się głównie na problematyce metodologicznej oraz podjął próbę określenia zadań stojących przed tą dyscypliną naukową. W swoim referacie zaakcentował także potrzebę dalszej integracji środowisk podejmujących w badaniach problematykę historii wychowania oraz wzmoczenia w tym zakresie działalności edytorskiej. S. Sztobryn wysunął propozycję opracowania Encyklopedii Historii Wychowania oraz przygotowania komputerowej bazy danych w zakresie bibliografii wspomnianej dyscypliny w odniesieniu do lat 1945–1989.

Istotnym dopełnieniem przedstawionych referatów była tocząca się w trakcie obrad dyskusja. Zwrócono w niej uwagę, iż przemiany edukacyjno-wychowawcze, a także społeczno-kulturowe, nie są automatyczną konsekwencją procesów transformacyjnych w sferze polityczno-ustrojowej i własnościowej, aczkolwiek pozostają z nimi w ścisłym związku.

Prof. dr hab. Kalina Bartnicka (IHN PAN

w Warszawie) podkreśliła, iż przedstawione referaty pozwalają zwrócić uwagę na istotną i podmiotową rolę środowiska pedagogicznego, które w momentach przełomowych nie tylko inspirowało przemiany oświatowo-wychowawcze, ale także przenosiło idee demokracji do całego społeczeństwa, kształtując zarówno podstawy emocjonalne jak i racjonalne.

W. Jamrożek zwrócił natomiast uwagę na potrzeby intensyfikacji badań nad przemianami edukacyjnymi i wychowawczymi dokonującymi się w Polsce po 1945 r., co pozwoliłoby na właściwą ocenę zmian dokonujących się współcześnie.

W odniesieniu do problemów metodologicznych zgodzono się z sugestią wyrażoną w referacie S. Sztobryna, wzmoczenia analizy doktryn pedagogicznych oraz myśli pedagogicznej, co winno doprowadzić do umocnienia tożsamości historii wychowania i jej uniwersalności. W tym kontekście prof. dr hab. Karol Poznański zwrócił uwagę na potrzebę intensyfikacji badań interdyscyplinarnych w zakresie historii wychowania. Zdaniem prof. dr hab. K. Bartnickiej fakt jej uprawiania przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych jest zjawiskiem pozytywnym i wpływa na wysoką pozycję polskiej historii wychowania w Europie. Pozwala to również na formułowanie ciągle nowych problemów badawczych.

Uczestnicy dyskusji byli zgodni, iż opracowanie Encyklopedii Historii Wychowania przyczyniłoby się do dalszego wzrostu rangi dyscypliny.

Zarówno wygłoszone podczas obrad grupy roboczej historyków wychowania referaty, jak i głosy w dyskusji, pozwoliły na ukazanie podmiotowej i istotnej roli środowiska pedagogicznego w budowie ładu demokratycznego. Jego aktywne uczestnictwo w tym procesie przemian jest — zwłaszcza dzisiaj — niezbędnym warunkiem powodzenia dokonującej się w pedagogice wielopłaszczyznowej transformacji.

Michał Strzelecki